

Όροι (ονομασίες) ασθενειών στην τοπική διάλεκτο της Δυτικής Κρήτης*

Χ. Λιονής, J. Slikkerveer,
N. Φασατάκης, M. Φιορέτος**

Εισαγωγή

Η γλώσσα κάθε λαού παρουσιάζει την τάση να διασπάται σε διαλέκτους, οι οποίες μπορούν να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το περιεχόμενο, τη δομή και τη λειτουργία τους και πιο συγκεκριμένα: στο λεξιλόγιο, την προφορά, τη γραμματική σύνταξη, τη χρήση, την κοινωνική λειτουργία που εξυπηρετούν και τη φιλολογική έκφραση¹. Τις διαλέκτους σήμερα τις μελετάμε για λόγους ανθρωπολογικούς, γλωσσολογικούς, περιέργειας, αλλά και πρακτικούς¹. Για τον ανθρωπολόγο η γλώσσα και οι διαφορές που αυτή παρουσιάζει, αποτελούν εργαλεία-δείκτες για την βαθύτερη μελέτη των κοινωνικών και πολιτιστικών φαινομέ-

* Η μελέτη αυτή αποτελεί μέρος του προγράμματος συνεργασίας που αναπτύσσεται από το 1988 μεταξύ του Πανεπιστημίου Κρήτης, του Πανεπιστημίου Leiden και του Κέντρου Υγείας Σπηλίου στα πλαίσια του ERASMUS προγράμματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η παρούσα μελέτη θα ήταν αδύνατη χωρίς τη συμβολή των Nel Van Beelen, ανθρωπολόγου από το Πανεπιστήμιο Leiden Ολλανδίας, Μαρίας Μαρκουλάκη και Κονσολάκη, κοινωνικών λειτουργών από το Κ.Υ. Σπηλίου. Όλους αυτούς θερμά ευχαριστούμε. Επίσης ευχαριστούμε την Σύρμω Παγώνη (φιλόλογο) για τη διόρθωση των κειμένων, τον Αλέκο Τσουρδαλάκη (νομικό-λαογράφο) για τις χρήσιμες παρατηρήσεις του και τη Βάσω Κασίμη για τη δακτυλογράφηση του κειμένου και των πινάκων.

** Χ. Λιονής: Διδάκτωρ Ιατρικής, J. Slikkerveer: Institute of Cultural and Social Studies, University of Leiden, The Netherlands, N. Φασατάκης: Ερευνητής, M. Φιορέτος: Καθηγητής Κοινωνικής Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

νων. Ο γλωσσολόγος επίσης ενδιαφέρεται για την συστηματική δομή της γλώσσας, μελετώντας την προφορά, γραμματική, έννοια και λεξιλόγιο, όχι ως ξεχωριστά φαινόμενα, αλλά ως μέρη ενός ολοκληρωμένου συστήματος.

Οι γιατροί, τουλάχιστο μέχρι σήμερα, έχουν δείξει μικρό ενδιαφέρον για την σημασία της γλώσσας ως εργαλείου προσέγγισης με τον ασθενή, αν και κάποιοι απ' αυτούς (ιδιαίτερα οι ακαδημαϊκοί) εργάζονται συχνά με επιστήμονες της συμπεριφοράς². Γιατροί και συμπεριφεριολόγοι χρησιμοποιούν τη γλώσσα κύρια για να εξετάσουν τι ακριβώς συμβαίνει, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τη δυνατότητα που έχει η γλώσσα από μόνη της να επηρεάσει τη σχέση γιατρού-ασθενούς. Η σχέση γιατρού-ασθενούς αποτελεί κομβικό σημείο για την άσκηση της ιατρικής.

Σύμφωνα με την Joan Maclean η γλώσσα ως έκφραση της συμπεριφοράς στην δυαδική σχέση γιατρού-ασθενούς, θα πρέπει να θεωρηθεί από μόνη της ως ένας πιθανός παράγοντας επηρεασμού της διαδικασίας αλληλεπίδρασής τους². Εάν ο γιατρός είναι γνώστης της τοπικής διαλέκτου σε σχέση με την υγεία και την αρρώστια, τότε κατανοεί τα προβλήματα του αρρώστου ευκολότερα, γίνεται πιο οικείος σ' αυτόν και τελικά περισσότερο αποτελεσματικός όσο αφορά τη θεραπεία της αρρώστιας.

Για τους λόγους αυτούς το Κέντρο Υγείας (Κ.Υ.) Σπηλίου σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Leiden της Ολλανδίας (Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτιστικών Μελετών), αποφάσισε να μελετήσει την τοπική διάλεκτο από μια αγροτική επαρχία στην Δυτική Κρήτη αναφορικά με τις ονομασίες των ασθενειών που χρησιμοποιούν οι ηλικιωμένοι (65 χρονών και άνω).

Στόχος αυτής της εργασίας ήταν η διαμόρφωση ενός λεξιλογίου με ονόματα ασθενειών στην τοπική διάλεκτο, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από τους γιατρούς της περιοχής, για αποτελεσματικότερη άσκηση της ιατρικής τους.

Το κρητικό λεξιλόγιο

Σύμφωνα με τον Γ. Κοντοσόπουλο³ το λεξιλόγιο της κρητικής διαλέκτου αποτελείται από λέξεις:

α. που είναι γνωστές και χρησιμοποιούνται σε ολόκληρο (ή τουλάχιστον στο μεγαλύτερο μέρος) του ελληνόφωνου κόσμου και

β. διαλεκτικές που προφέρονται κατά τον ίδιο τρόπο σ' όλη την έκταση του νησιού ή που παρουσιάζονται με διαφορετική μορφή στα διάφορα μέρη του νησιού. Οι διαλεκτικές περαιτέρω διακρίνονται σε:

1. Λέξεις που αφορούν ονομασίες αντικειμένων και εννοιών διαφορετικές από εκείνες που χρησιμοποιεί η κοινή νεοελληνική γλώσσα (παράδειγμα: «τσιμπούρι» στην κοινή νεοελληνική, «μάντακας» στην κρητική διάλεκτο).

2. Λέξεις που χρησιμοποιούνται στην κοινή νεοελληνική γλώσσα, αλλά που ακούγονται ή γράφονται στην Κρήτη με διαφορετικά φωνητικά ή μορφολογικά (αντίστοιχα) χαρακτηριστικά ή με αρχαιότερη μορφή ή διαφορετικό γραμματικό γένος κ.ά. (παράδειγμα: «έρωτας» στην κοινή νεοελληνική, «έρωντας» στην κρητική διάλεκτο).

3. Λέξεις που είναι πανελλήνια γνωστές, αλλά έχουν στην Κρήτη διαφορετική σημασία απ' αυτήν που έχουν στην κοινή νεοελληνική (παράδειγμα: «φέγγω» στην κοινή νεοελληνική, με τη σημασία του «βλέπω» στην κρητική διάλεκτο).

Υλικό και μέθοδος

Η μελέτη διεξήχθη στην κοινότητα Σπηλίου της Επαρχίας Αγίου Βασιλείου Ρεθύμνης στην Κρήτη. Πληθυσμό μελέτης αποτέλεσαν όλοι οι μόνιμοι κάτοικοι 65 χρόνων και άνω της κοινότητας αυτής (N= 135). Η πρόσκληση των ηλικιωμένων αυτών της κοινότητας Σπηλίου έγινε από τους δύο κοινωνικούς λειτουργούς του Κ.Υ. Σπηλίου, μετά από τηλεφωνική επικοινωνία ή προσωπική επαφή, όπου τους εξηγήθηκαν οι στόχοι και οι χρησιμότητα της μελέτης αυτής. Στην πρόσκληση ανταποκρίθηκαν και έδωσαν συνέντευξη 85 άτομα (ποσοστό 62,9%) μια καλά εκπαιδευμένη φοιτήτρια του Τμήματος Ιατρικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Leiden Ολλανδίας, η οποία γνώριζε πολύ καλά την ελληνική γλώσσα. Βάση των συνεντεύξεων αυτών οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σχεδόν στο σύνολό τους στο σπίτι των συμμετασχόντων, αποτέλεσε ένα προτυποποιημένο και ελεγμένο πριν την εφαρμογή του στη μελέτη αυτή ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο αυτό περιείχε δύο μέρη. Το πρώτο αφορούσε τη συμπεριφορά των ατόμων αυτών σε σχέση με την αρρώστια και ιδιαίτερα τη χρήση παραδοσιακών θεραπειών και το δεύτερο την αναγνώριση λέξεων (όρων) ασθενειών στην τοπική διάλεκτο. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αυτού περιελάμβανε τα ονόματα (όρους) 48 ασθενειών στην επιστημονική ιατρική ελληνική γλώσσα και στην τοπική διάλεκτο, καθώς επίσης και τα συνδεδεμένα μ' αυτούς συμπτώματα στην τοπική διάλεκτο. Οι επιστημονικοί όροι των ασθενειών αυτών ελήφθησαν από την ελληνική μετάφραση του βιβλίου της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας με τίτλο «Διεθνής Ταξινόμηση Ασθενειών, Τραυμάτων και Αιτιών θα-

νάτου»⁴, ενώ αυτοί της τοπικής διαλέκτου από την προσωπική συλλογή των ερευνητών.

Ο συνεντευκτής ακολουθούσε την παρακάτω διαδικασία: Πρώτα έδινε στους συμμετέχοντες τον επιστημονικό όρο της αρρώστιας, καθώς και τα συνδεδεμένα με αυτήν συμπτώματα στην τοπική διάλεκτο και ζητούσε απ' αυτούς τον αντίστοιχο όρο (ονομασία) στην τοπική διάλεκτο. Εάν αυτοί δεν θυμόντουσαν, ο συνεντευκτής προσπαθούσε να τους περιγράψει καλύτερα την ασθένεια και εάν πάλι η απάντηση ήταν αρνητική, τους έδινε τον όρο στην τοπική διάλεκτο ζητώντας τους εάν συμφωνούν ή όχι. Επίσης στη διάρκεια της συνέντευξης καταγράφονταν και άλλοι όροι στην τοπική διάλεκτο που τυχόν θυμόντουσαν οι συμμετέχοντες.

Όλη η διαδικασία της συνέντευξης εγγραφόταν σε μαγνητοταινία η ακρόαση της οποίας από τον Διευθυντή του Κ.Υ. και τον συνεντευκτή αποτέλεσε μέσο ελέγχου της ακρίβειας της συλλεχθείσας πληροφορίας και συνέβαλε στη βελτίωση της ακολουθούμενης τεχνικής. Οι τακτικές συναντήσεις των μελών της ερευνητικής ομάδας στη διάρκεια συλλογής της πληροφορίας συνέβαλαν επίσης στην αξιολόγηση και βελτίωση της ερευνητικής μεθοδολογίας.

Αποτελέσματα

Ο πίνακας Ι παρουσιάζει τους όρους (ονομασίες) των ασθενειών στην επιστημονική ιατρική γλώσσα και στην τοπική διάλεκτο με τον αριθμό των συμμετασχόντων που παρείχαν την πληροφορία. Ο αριθμός σε παρένθεση μ' ένα αστερίσκο ως συμβολισμό δείχνει τον αριθμό των απαντησάντων κατευθείαν χωρίς προηγούμενη υπενθύμιση.

Συζήτηση

Αφορμή γι' αυτή τη μελέτη έδωσαν περιστατικά στα οποία οι γιατροί του Κ.Υ. Σπηλίου συνάντησαν δυσκολία στην κατανόηση τόσο του ζητούμενου ιστορικού υγείας, όσο και της αιτίας επίσκεψης των αρρώστων. Πολύ γρήγορα επίσης έγινε κατανοητό ότι η γνώση της τοπικής διαλέκτου σχετικά με τις αρρώστιες και τα συμπτώματά τους θα βοηθούσαν το υγειονομικό προσωπικό του Κ.Υ. κάνοντάς το περισσότερο οικείο στους αρρώστους και περισσότερο αποτελεσματικό στη διαχείριση των προβλημάτων τους. Αναμένεται ότι ο ασθενής θα περιγράψει τα συμπτώματα

και προβλήματα που έχει στο γιατρό όσο καλύτερα αυτός μπορεί και θα προσπαθήσει να τον πληροφορήσει για όσα του ζητήσει⁵. Οι λέξεις που θα χρησιμοποιήσει, μαζί με άλλους τρόπους έκφρασης ή ενέργειας αποτελούν κλειδί στα χέρια του γιατρού για τη συλλογή της απαιτούμενης πληροφορίας⁵.

Από τ' αποτελέσματα αυτής της μελέτης σε συνδυασμό με τη μελέτη σύγχρονης βιβλιογραφίας σχετικά με το κρητικό λεξιλόγιο^{6, 7} είναι δυνατή τώρα η σύνταξη ενός λεξιλογίου όρων ασθενειών στην τοπική διάλεκτο (πίνακας II). Ένας αριθμός από τις διερευνηθείσες διαλεκτικές λέξεις (λυσεντερία, μαλαφράσα, καρβούνι, ντογρουτζές, ρουσοπίλα ή ρουσοπία, κοπινάρα ή ταπινάρα, στρόφαλος) δεν έχει καταγραφεί στο πρόσφατα δημοσιευμένο κρητικό λεξιλόγιο του Ι. Κονδυλάκη⁶.

Στο βιβλίο του Γεωργίου Πάγκαλου *Περί του Γλωσσικού Ιδιώματος της Κρήτης* και πιο συγκεκριμένα στα *Γλωσσάρια* αυτού (τόμοι Β, Γ και Δ), συναντούμε αρκετές από τις διερευνηθείσες διαλεκτικές λέξεις και πιο συγκεκριμένα τις παρακάτω⁷: καρβούνι, λυσαντερία, πονάματος, γιότσα, μουνρέα, ορμήγκοι, ποδάγρα, μαγουλάδες, κουζουλάδα, τροζάδα, κρυγιόρεμα.

Σημειώνεται ότι στο Γλωσσάριο αυτό παραλείφθηκαν οι λέξεις της τοπικής διαλέκτου, οι αναγραφόμενες ως ξενόγλωσσες στο βιβλίο του Ιδομενέα Παπαγρηγοράκη με τίτλο *Συλλογή ξενόγλωσσων λέξεων της ομιλουμένης εν Κρήτη*⁸.

Στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται οι παρακάτω διαλεκτικές λέξεις (μαζί με την ξενόγλωσση από την οποία προήλθαν: κόλπος (colpo), μεσκίνης (meschino), πόντα ή πούντα (punta), ριζιπίλα (risipola), σκουλαμέντο (scolamento) από την ιταλική γλώσσα και βερέμι (veremi), μαγιασίλι (mayasil), μεσκίνης (miskin), ντογρουτζάς (dogruca) και σαριλίκι (sarilik) από την τουρκική).

Πληροφορίες για τις διαλεκτικές λέξεις δεν αντλούμε μόνο από τα εκδοθέντα λεξικά της κρητικής διαλέκτου. Στον *Κώδικα Ιατροσοφίου*, που δημοσιεύτηκε πρόσφατα από τον Καθηγητή Ν. Τωμαδάκη⁹, διαβάζουμε τις λέξεις (όρους), κατά σειρά που γράφονται: θέρμη ή ρίγο, λυσοντερία, ριζιπίλα, γαλλικά πάθη ή σκουλαμέντο, ξύδες, παλαιό κρύο, φθίσι, ρευματισμός, πονόδοντος, σάρακας, πόνεμα ποδός, σαριλίκι, πονοκέφαλος, άσμα. Οι λέξεις αυτές, που γράφτηκαν στα τέλη του προηγούμενου αιώνα στα Περιβόλια Κυδωνίας Κρήτης, δεν εμφανίζουν μεγάλες διαφορές από τις καταγραφείσες στην κοινότητα Σπηλίου (λυσοντερία αντί λυσεντερίας στο Σπήλι, ριζιπίλα αντί ρουσοπίλας). Τ' αφροδίσια νοσήματα τα οποία αναφέρονται στη δημοσίευση αυτή με τον όρο σκουλαμέντο (όρο που πρόσφατα καταγράψαμε στη κοινότητα Σελλιά του Νομού Ρεθύμνου), μάλλον αποδίδονται στη πε-

ριοχή Σπηλίου ως μαλαφράσα («γαλλικό κακό»).

Από τις διερευνηθείσες διαλεκτικές λέξεις του πίνακα II ένας αριθμός φαίνεται να είναι πανελλήνια γνωστές χρησιμοποιούμενες με την ίδια σημασία. Στο Νεοελληνικό λεξικό Φυτράκη¹⁰ συναντούμε τις λέξεις θέρμες, σεληνιασμός, ζάχαρο, ποδάγρα, μαγουλάδες, πλευρίτη, μαλαφράντζα, τύφος, κοκκίτης, χτικιό, κουζουλάδα. Στο ίδιο λεξικό εμφανίζονται οι παρακάτω διαλεκτικές λέξεις με διαφορετική σημασία απ' αυτήν που χρησιμοποιούνται στην Κρήτη: ρίγος, μυρμηγκιά, νεφρίτιδα, σκορπίδι, πίεση.

Οι διαλεκτικές λέξεις, που σύμφωνα με τ' αποτελέσματα της μελέτης αυτής, ενθυμούνται πολύ καλά οι κάτοικοι της κοινότητας Σπηλίου, φαίνονται στον πίνακα III.

Από τις διαλεκτικές όμως λέξεις αυτές, του πίνακα II, πέντε γίνονται γνωστές κύρια μόνο μετά υπενθύμιση από τον συνεντευκτή οι εξής: βερέμι (12 στους 64 αναγνωρίζουν χωρίς υπενθύμιση), πονάματος (16 στους 69), ντογρουτζές (1 στους 49), μάλαθρακας (10 στους 58) και μαγιασίλι (2 στους 52).

Το εύρημα αυτό σε συνδυασμό με το μεγάλο αριθμό των διαλεκτικών λέξεων που τείνουν να σθήσουν (στρόφαλος, μουννέ, γιότσα, ταπινάρα ή κοπινάρα, λυσεντερία, σαριλίκι, σκορπίδι, πόντα, κουζουλάδα) από τη μνήμη και το λεξιλόγιο των ηλικιωμένων κατοίκων της κοινότητας Σπηλίου, καθώς και αυτών που έχουν αντικατασταθεί σε μεγάλο ποσοστό από λέξεις της κοινής νεοελληνικής (πίνακας IV) προδικάζει τη γρήγορη εξαφάνιση της κρητικής διαλέκτου. Η ίδια εικόνα φαίνεται ότι χαρακτηρίζει όλη τη Κρήτη και σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη αρκετές κρητικές λέξεις δε χρησιμοποιούνται σήμερα γιατί ξεχάστηκαν μαζί με τα παλιά αγροτικά αντικείμενα και τις παλιές λαϊκές συνήθειες που ήταν συνδεδεμένες³. Οι διαλεκτικές λέξεις σχετικά με τις ονομασίες (όρους) ασθενειών είχαν συνδεθεί με τους τοπικούς θεραπευτές (πρακτικούς) που δρούσαν στην Κρήτη πριν χρόνια, όσο και με τις παραδοσιακές θεραπείες και τις τοπικές συνήθειες των κατοίκων σε σχέση με την υγεία και την αρρώστια. Μια απ' αυτές τις συνήθειες, που αντανakλούσε την αντίληψη που είχαν τότε οι κάτοικοι για τις αρρώστιες, ήταν οι «γητειές» (εξορκισμός, μαγικό, ξόρκι σύμφωνα με τον Κονδυλάκη⁶) που χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι για να «διώξουν» το κακό που προκαλούσε την αρρώστια.

Η επικράτηση όμως της σύγχρονης ιατρικής και των νέων θεραπευτικών μέσων σε συνδυασμό με τις αλλαγές στον τρόπο ζωής, τις στάσεις και τη συμπεριφορά γενικώς των κατοίκων της Κρήτης, μετέβαλε βαθμιαία από τη χρησιμοποιούμενη γλώσσα και το λεξιλόγιό της. Ο Κοντοσόπουλος³ εκτιμά ότι η περίοδος

που άρχισαν να γίνονται αισθητές οι μεταβολές αυτές είναι η δεκαετία του 1950-55 και φυσικά συνεχίζονται με γρήγορο ρυθμό μέχρι σήμερα. Η με το χρόνο συντελούμενη απόσβεση αυτή της τοπικής διαλέκτου καθιστά επιτακτική την περαιτέρω γλωσσολογική μελέτη της κρητικής διαλέκτου.

Συμπερασματικά η παρούσα μελέτη οδήγησε στη διαμόρφωση ενός λεξιλογίου ασθενειών στην κρητική διάλεκτο, το οποίο είναι έτοιμο για διανομή στο υγειονομικό προσωπικό του Κ.Υ. Σπηλίου. Οι όροι αυτοί της τοπικής διαλέκτου θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν προσεκτικά από το μελλοντικό ερευνητή, προκειμένου να διακριθούν οι τυχόν υπάρχουσες μορφολογικές διαφορές από κοινότητα σε κοινότητα της ζώνης ευθύνης του Κ.Υ. Η επέκταση αυτής της έρευνας στις υπόλοιπες κοινότητες της επαρχίας Αγίου Βασιλείου, με στόχο τον έλεγχο του σημερινού λεξιλογίου, αναμένεται να οδηγήσει στη βελτίωση και διεύρυνσή του.

Σημειώσεις

1. Francis W.N., *Dialectology: An Introduction*, Longman Group Ed., 1983.
2. Maclean J., «Approaches to describing doctor-patient interviews». Στο: *Working with Language*, edited by Coleman H., «Mouton de Gruyter», Berlin, New York, 1989, σ. 263-296.
3. Κοντοσόπουλος Ν.Γ., *Γλωσσικός άτλας της Κρήτης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1988.
4. *Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Εγχειρίδιο Διεθνούς Στατιστικής Ταξινόμησης Νόσων, Κακώσεων και Αιτιών Θανάτου*, Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, τόμος 1, Αθήνα, 1990.
5. Browne K. and Freeling P., *The Doctor - Patient Relationship*, Second Edition, Churchill Livingstone Ed., Edinburgh, London and New York, 1976.
6. Κονδυλάκης Ι.Δ., *Κρητικόν Λεξιλόγιον*, Φιλολογική επιμέλεια Δετοράκης Θ.Ε., εκδόσεις Βικελαία Βιβλιοθήκη Δήμου Ηρακλείου, Ηράκλειο, 1990.
7. Πάγκαλος Γ.Ε., *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*, Τόμος Δεύτερος (Αθήνα, 1959), Τρίτος (1960), Τέταρτος (1964).
8. Παπαρηγοράκης Ι., *Συλλογή ξενόγλωσσων λέξεων της ομιλουμένης εν Κρήτη*, Χανιά, 1952.
9. Τωμαδάκης Ν.Β., «Κώδιξ ιατροσοφίου», *Κρητολογία*, 12-13 τεύχος, 1981.
10. Τεγόπουλος-Φυτράκης, *Ελληνικό λεξικό*, Δ' έκδοση, 1991.

Πίνακας Ι. Ονομασίες 54 νοσημάτων στην επιστημονική (ιατρική) γλώσσα και στην τοπική διάλεκτο με τον αριθμό των ατόμων που παρείχαν την πληροφορία (Στην παρένθεση ο αριθμός των απαντησάντων απευθείας χωρίς προηγούμενη υπενθύμιση).

Αύξων αριθ.	Ταξινόμηση νοσημάτων*	Επιστημονική ονομασία	Ονομασία στην τοπική διάλεκτο	
Ι. ΛΟΙΜΩΔΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΙΤΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ				
1	002.0	τυφοειδής πυρετός	τύφος	75(73)
			ρίγος	2
			θέρμες	1
			μυλιγγίτις	1
			κατσιγαρη	1
			φυματίωση	1
			λάρυγγα	1
2	005	τροφική δηλητηρίαση	δηλητηρίαση	60(46)
			εντερική	
			λοιμωξη	9
			ευκοιλιότητα	7
			γκαγκρανέ	6
			λυσεντερία	5
			εντερικά	3
			λοιμωξη	2
			στομαχόπονος	1
			ψακοτικά	1
			κράμπα	1
3	011	πνευμονική φυματίωση	θερέμι	64(12)
			φυματίωση	12
			φυματικός	6
			χτικιό	6
			γουμάτο	1
			καρκίνος	1
			φυτιό	1
4	015	φυματίωση οστών	φθίση	1
5	017.2	φυματιώδης αδενίτιδα	φυματίωση	12
			φυματίωση λάρυγγα	11
			στρόφολες	5(1)
			αμυγδαλές	5
			πονόλαιμος	5
			αδενοπάθεια	1
			φαρυγγίτιδα	1
			θυροειδής	1
6	022	άνθρακας	καρβούνι	69(25)
			μαλάθρακας	6
			σπιρί	2
			μουρνέ	1
			καρκίνος	1
			άνθρακας	1

Πίνακας Ι. (συνέχεια)

7	033	κοκκύτης	κοκκύτης θήχας γρίπη πονόλαιμος πυρετός τύφος	69(3) 7 2 1 1 1
8	035	ερυσίπελας	ρουσσοπία ρουσσοπίλα έρπηγ σπυρί	32(7) 17 2 1
9	037	τέτανος	ντογρουτζές τέτανος λοίμωξη μόλυνση	49(1) 11(1) 2 1
10	050	ευλογιά	ευλογιά ανεμοθλογιά	53(50) 33
11	055	ιλαρά	κατσιγάρη ιλαρά ανεμοθλογιά	75(28) 9 1
12	070	ιογενής ηπατίτιδα	χρυσή ηπατίτιδα ίκτηρος σαριλίκι αμυγδαλές φυτιό	63(16) 11 8 6 1 1
13	072	παρωτίτιδα επιδημική	μαγουλάδες πονόλαιμος αμυγδαλές παρωτίτιδα ανεμοθλογιά	81(26) 7 3 3 1
14	077	επιπεφυκίτιδα	πονάματος πεφυκίτιδα ή επεφυκίτιδα	69(16) 25
15	078.1	μυρμηγκιές (κοινές)	μερμηγκιές μυρμηγκιές κάλος μεσχίνιδες	67(48) 5 3 1
16	084	ελονοσία	ελονοσία ρίγος πυρετός τύφος χτικιό γρίπη χρυσή καρβούνι	60(53) 11 9 2 1 1 1(1) 1(1)

Πίνακας Ι. (συνέχεια)

17	085	λεισμανίαση	χανιώτικο σπυρί ψωνοφύτης σημάδι	57(13) 2 1 1
18	090-097	σύφιλις	σύφιλη μαλαφράσα μαλαφρανθάσες ανεμοβλογιά	60 1 1 1
19	127.4	οξουρίαση	ορμήγγοι αμοιβάδες σκουλήκια παράσιτα εντερικά αιμορραΐδες λυσεντερία	75(39) 6 2 2 2 2 1
II. ΝΕΟΠΛΑΣΜΑΤΑ				
20	140-199	καρκίνος (κακοήθη νεοπλάσματα)	καρκίνος καρβούνι μουρνέ άνθρακας δρούμπικα χτικιό σπυρί	53 11 2 2 1 1 1
21	172	κακόηθες μελάνωμα δέρματος	ελιά μουρνέ καρκίνος σπυρί μαλάθρακας μερμηγκιές κρεατάκι χελόνι μαύρη	19 14(1) 6 4 2 2 1 1 1
22	228.0	αιμαγγείωμα	τερρόνι χελόνι καρκίνος σπυρί σκορπίδι μαλάθρακας απόστημα φούμο	15 7 7 6 3(1) 1 1 1
III. ΕΝΔΟΚΡΙΝΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ, ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΘΡΕΨΕΩΣ				
23	250	σακχαρώδης διαβήτης	ζάχαρο σακχαρώδης διαβήτης	68 (46) 16

Πίνακας Ι. (συνέχεια)

24	274	ουρική αρθρίτιδα	αθριτικά	14
			ποδάγρα	13
			ουρική αρθρίτιδα	10
			ουρικό οξύ	10
			λεύκωμα	4
			αρθρίτιδα	1
			ουρία	1
			γαλουρίδες κράμπα	1
25	278.0	παχυσαρκία	παχυσαρκία	65(65)
IV. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΙΜΟΠΟΙΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ				
26	204-208	λευχαιμία	λευχαιμία	48
			καρκίνος	11
			καρκίνος του αίματος	4
			λεύκωμα	1
27	280-285	αναιμία	αναιμία αδυναμία	68(68) 7
V. ΨΥΧΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ				
28	291, 292 295-299	ψύχωση	τρέλλα	23
			ψυχοπάθεια	16
			ψύχωση	8
			μπουνταλάς	6(1)
			κουζουλάδα	4
			αμνησία	2
			ψυχολογικό	2
			μελαγχολία	1
			σαδρέλα	1
σκεβός	1			
VI. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΥΡΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΤΗΡΙΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ				
29	345	επιληψία	σεληνιασμός	75(43)
			επιληψία	3
			τρέλλα	1
			δέρτι	1
			σηνηλίασμα	1
VII. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ				
30	401-405	αρτηριακή υπέρταση	πίεση	55(21)
			αρτηριακή υπέρταση	1
			υπόταση	3
			έλκος	1
31	410	οξύ έμφραγμα του μυοκαρδίου	έμφραγμα στεφανιαία	12(2) 1

Πίνακας Ι. (συνέχεια)

32	428	καρδιακή ανεπάρκεια	καρδιακή ανεπάρκεια είναι γκαρδιακός	83(2) 2
33	430-438	νοσήματα των εγκεφαλικών αγγείων	εγκεφαλικό γιότσα συμφόρεση	79 2 2
VIII. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΑΠΝΕΥΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ				
34	463	οξεία αμυγδαλίτιδα	αμυγδαλές βροχικά	82(82) 3
35	466.0	οξεία βρογχίτιδα	βρογχίτις βροχικά οξεία βρογχίτις	73(70) 15 2
36	480-486	πνευμονία	πνευμονία πόντα	81 17
37	493	άσθμα	άζμα κρούψιμο βροχικά δύσπνοια	66 7 2 2
38	511	πλευρίτιδα	πλευρίτη	
IX. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΠΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ				
39	531 και 532	γαστρικό και δωδεκαδακτυλικό έλκος	έλκος στομαχόπυλος πόνόκοιλος εμετός	55 8 1 1
40	571.2, 571.5 και 571.6	κίρρωση ήπατος	κίρρωση ηπατίτιδα καρκίνος δρούμπικα στομαχόπυλος χτικιό φούσκωμα	38(38) 4 3 2 1 1 1
41	574	χολολιθίαση	πέτρες τση χολής τύφος χρυσή ίχτερος κρόταλα πέτρες στα νεφρά έλκος	13 12 2 2 1 1 1
X. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΥΡΟΠΟΙΟΓΕΝΗΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ				
42	580	οξεία σπειραματονεφρίτιδα	νεφρίτη δισκοπάθεια	26(15) 2

Πίνακας Ι. (συνέχεια)

43	592	λιθίαση του νεφρού & του ουρητήρα	πέτρες στα νεφρά	38
			νεφρολιθίαση	12
			ψαμμίαση	3
			δισκοπάθεια	2
			κολικός	1
			νεφρίτιση	1
			ουρίαση	1
44	599.0	λοίμωξη του ουροποιητικού	ουρολοίμωξη	46(2)
			ψαμμίαση	3
			πέτρες στα νεφρά	1
			λοίμωξη	1
			σγουρκά	1
		αποράκια	1	
XII. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΕΡΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΧΟΥ ΙΣΤΟΥ				
45	681 και 682	κυτταρίτιδα & απόστημα	φλεγμονή	18
			κοπινάρα	1(1)
			ταπινάρα	1(1)
			έμφραγμα	1
46	691.8	έκζεμα	μαγιασίλι	52(2)
			έκζεμα	21
			ψώρα	6
			φαγούρα	5
			λέπρα	1
47	390	ρευματικός πυρετός	ρευματισμός	43(2)
			ρευματικός πυρετός	4(2)
			ρευματικά	10
			κρυγορέματα	4
			αρθρικά	2
			αρθρίτιδα	2
			πρήξιμο	1
μελιταίος πυρετός	1			
XIII. ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΥΟΣΚΕΛΕΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ				
48	715	εκφυλιστική αρθροπάθεια	κρυγορέματα	56(19)
			αρθρικά	40
			ρευματικά	4
			αρθρίτιδα	2

* Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (4)

+ Αριθμός ερωτηθέντων 9.

Πίνακας II. Όροι ασθενειών στην τοπική διάλεκτο της Δυτικής Κρήτης*.

Επιστημονική ονομασία	Ονομασία στην τοπική διάλεκτο
τυφοειδής πυρετός	: τύφος, ρίγος (:)
τροφική δηλητηρίαση	: δηλητηρίαση, λυσεντερία
πνευμονική φυματίωση	: βερέμι, χτικιό
φυματιώδης αδενίτιδα	: στρόφολες
άνθρακας	: καρβούνι
κοκκύτης	: κοκκύτης, θήχας (:)
ερυσίπιλας	: ρουσσοπία, ρουσσοπίλα
τέτανος	: ντογρουτζές
ευλογιά	: ευλογιά
ιλαρά	: κατσιγάρη
ιογενής ηπατίτιδα	: χρυσή, σαριλίκι
παρωτίτιδα επιδημική	: μαγουλάδες
επιπεφυκίτιδα	: πονόματος
μυρμηκίες (κοινές)	: μερμηγκιές
ελονοσία	: ελονοσία, ρίγος
λειτουργίαση	: χανιώτικο
σύφιλις	: μαλαφράντζα ή μαλαφράσα, σκουλαμέντο
οξουρίαση	: ορμήγγοι
καρκίνος	: μουρνέ, φάουσα
κακόηθες μελάνωμα	: μουρνέ, ελιά
αιμαγγείωμα	: τσερόνι, σκορπίδι
σακχαρώδης διαβήτης	: σάκχαρο
ουρική αρθρίτιδα	: ποδάγρα
λευχαιμία	: λευχαιμία
ψύχωση	: μπουνταλάς (ο), κουζουλάδα
επιληψία	: σεληνιασμός ή σεληνίασμα
αρτηριακή υπέρταση	: πίεση
καρδιακή ανεπάρκεια	: είναι γκαρδιακός
οξύ έμφραγμα του μυοκαρδίου και εγκεφαλικό επεισόδιο (γενικά αποπληκτικό επεισόδιο)	: γιότσα, συμφόρηση
οξεία αμυδαλίτιδα	: αμυδαλές
οξεία βρογχίτιδα	: βροχίτις, βροχικά
πνευμονία	: πόντα, πούντα
άσθμα	: άσμα
πλευρίτιδα	: πλευρίτη
γαστρικό και δωδεκαδακτυλικό έλκος	: έλκος, στομαχόπονος
κίρρωση ήπατος	: κίρρωση
χολολιθίαση	: πέτρες τση χολής, χολή
παθήσεις των νεφρών (γενικά)	: νεφρίτης
ουρολοιμωξη	: ουρολοιμωξη
κυτταρίτιδα και απόστημα	: ταπινάρα, κοπινάρα
έκζεμα	: μαγιασίλι
παθήσεις των αρθρώσεων (γενικά)	: κρυγιορέματα, ρευματισμοί

* Με βάση τ' αποτελέσματα της μελέτης στο Σπήλι και τις υπάρχουσες βιβλιογραφικές πηγές.

Πίνακας III. Όροι ασθενειών στην τοπική διάλεκτο που οι απαντήσαντες θυμούνται πολύ καλά (σε παρένθεση το εκατοστιαίο ποσοστό των απαντησάντων).

Επιστημονικός όρος στην ελληνική γλώσσα	Όρος στην τοπική διάλεκτο (%)
φυματίωση πνευμόνων	θερέμι (75.2)
ιλαρά	κατσιγάρη (88.2)
επιπεφυκίτις	πονάματος (81.1)
οξουρίαση	ορμήγκοι (88.2)
άνθραξ	καρβούνι (81.1)
τέτανος	ντογρουτζές (57.6)
δοθιήν	μαλάθρακας (68.2)
ερυσίπελας	ρουσσοπίλα ή ρουσσοπία (57.6)
λεισμανίαση	χανιώτικο (65.8)
επιληψία	σεληνιασμός (88.2)
έκζεμα	μαγιασίλη (61.1)
αρθρίτις	κρυγιορέματα (65.8)

Πίνακας IV. Λέξεις της κοινής νεοελληνικής γλώσσας που έχουν επικρατήσει των τοπικών διαλεκτικών οι οποίες χρησιμοποιούνται παλαιότερα (σε παρένθεση ο αριθμός των θετικών απαντήσεων).

Λέξεις κοινής νεοελληνικής γλώσσας που έχουν επικρατήσει	Τοπικές διαλεκτικές λέξεις που έχουν αντικατασταθεί
δηλητηρίαση (60)	λυσεντερία (5)
ελονοσία (60)	ρίγος (11)
σύφιλη (60)	μαλάφρασα ή μαλαφράντζα (1), σκουλαμέντο (0)
καρκίνος (53)	μουρνέ (2), φάουσα (0)
εγκεφαλικό επεισόδιο (79)	γιότσα (2)
πνευμονία (81)	πόντα (2)
τρέλλα και ψυχοπάθεια (37)	κουζουλάδα (4) και τροζάδα (0)